

ΕΝΑΛΙΟΙ ΔΑΙΜΟΝΕΣ — ΓΟΡΓΟΝΑ*

Ὁ κύκλος τῶν περὶ ἐναλίων δαιμόνων παραδόσεων καὶ προλήψεων ἐστὶ λίαν περιωρισμένος παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ, καίτοι ναυτικῷ κατ' ἐξοχὴν καὶ πιστῶς τηρήσαντι μέγα μέρος τῶν μύθων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Ἐκτὸς ἀμυδρῶν τινῶν ἰχνῶν τῶν περὶ Νηρηίδων μύθων, συγχωνευθέντων μετὰ τῶν παραδόσεων περὶ *Λαμιῶν* καὶ *Νεραίδων*, — αἵτινες ἀντιστοιχοῦσι κυρίως ταῖς ἀρχαίαις Νύμφαις — ἐκτὸς ἰδιοτήτων τινῶν τοῦ Ποσειδῶνος, ἀποδιδομένων νῦν τῷ ἁγίῳ Νικολάῳ καὶ τῆς περὶ τελευτίαν προλήψεως, τῆς καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ κοινοτάτης ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Πυρά* τοῦ ἁγίου Ἑλμου, ἅπαντες οἱ λοιποὶ συγκεντρῶνται ἐν τοῖς περὶ Γοργόνας.

Οἱ μῦθοι οὗτοι δὲν εἶναι ἀπλῶς τοπικοί, ἀλλὰ κοινοὶ τοῦ θνατίου καὶ δημοτικώτατοι καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Νομίζομεν δ' ὅτι οὐ σμικρὸν συντελοῦσιν εἰς τὴν διαφώτισιν τοῦ περὶ Γοργόνων ἀρχαίου μύθου, ὃν διαφοροτρόπως ἐρμηνεύουσιν οἱ περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων θρησκευμάτων ἀσχοληθέντες¹. Κατὰ τινὰς αἱ Γοργόνες εἰσὶ θεότητες τῆς νυκτὸς ἢ τῆς σελήνης², κατ' ἄλλους ἡ κεφαλὴ τῆς Μεδούσης παρίστησι τὸν ἥλιον, περιστεφόμενον ὑπὸ ἀκτίνων³. Ἄτεροι παραδέχονται ταύτας ὡς ἐναλίους θεότητας καὶ ἐπάγουσι πρὸς ἀπόδειξιν τὴν καταγωγὴν ἐκ τοῦ Φόρκυος καὶ τῆς Κητοῦς, τῶν μυθολογικῶν γεννητόρων πάντων τῶν θαλασσίων τεράτων, τὴν σχέσιν τούτων μετὰ τῶν Γραιῶν (ἀναμφιλέκτως ἐναλίων θεοτήτων), ὧν μυθολογοῦνται ἀδελφαί καὶ ὧν ἐγγὺς οἰκοῦσι, κατὰ τινὰς παραλλαγὰς τοῦ μύθου· πρὸς τούτοις δὲ τὸν ἔρωτα τοῦ Ποσειδῶνος πρὸς τὴν Μέδουσαν καὶ ἐν γένει τὴν σύνδεσιν αὐτῶν μετὰ τῶν μύθων περὶ τῶν ἵππων Πηγάσου καὶ Χρυσάορος, ἐμβλημάτων τοῦ

*Ἐδημοσιεύθη εἰς περ. Παρνασσός Β' (1878), σ. 259-275.

1. Βλ. τὸ ἄρθρον Gorgo τοῦ G ä d e c h e n s ἐν E r s c h u. G r u b e r, Allgem. Encycl., τμ. I, τ. 74 (1862), σ. 387 κέ, ἐνθα ἀναφέρονται αἱ ἐρμηνεῖαι τοῦ μύθου ὑπὸ τῶν ἀρχαίων (§ 12, σ. 396-397) καὶ ὑπὸ τῶν νεωτέρων (§ 13 κέ, σ. 397 κέ).

2. G ä d e c h e n s. αὐτ. § 13, σ. 397-398. § 16-18, σ. 400-405. P r e l l e r, Griech. Mythologie, τ. II, σ. 64 (γ' ἐκδόσεως 1875).

3. Βλ. H. G. L o l l i n g i i, De Medusa, Götting 1871. (Ἐναΐσιμος διατριβὴ ἐκ σελ. 29, εἰς 80ν).

ὕγρου στοιχείου, καὶ τέλος τὴν παραγωγὴν τῆς λέξεως Γοργοῦς, συγγενοῦς, κατὰ τὸν Κuhn τῇ γάργαρα καὶ ἐμφαινούσης προσωποποίησιν τοῦ κρότου τῶν ὕδατων⁴. Τὴν τελευταίαν ταύτην γνώμην κρατύνουσιν αἱ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ παραδόσεις περὶ τῆς Γοργόνας.

Αἱ Γοργόνες, κατὰ τὰς παραδόσεις ταύτας, εἰσὶ διφυεῖς εἰς ἰχθὺν ἀπολήγουσαι θαλάσσιαι γυναῖκες· καὶ κατὰ τινὰς μὲν παραδόσεις εἰσὶ πολλαὶ τὸν ἀριθμὸν, ὥς αἱ Νεράιδες, ἄλλαι δὲ τοῦναντίον μίαν μόνον ἀναφέρουσιν ὑπὸ τὸν ἐπίσης ἀρχαῖκόν τύπον τοῦ ὀνόματος *Γοργόνα* γνωστήν⁵. Εὐρίσκονται δὲ κυρίως ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ⁶. ἐκεῖ, ἂν Γοργόνα συναντήσῃ πλοῖόν τι, δράττει τὴν πρόραν αὐτοῦ καὶ ἐρωτᾷ: *Ζῆ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος*; Οἱ ναῦται ὀφείλουσι ν' ἀποκριθῶσι: *Ζῆ καὶ βασιλεύει ἢ Ζῆ καὶ βασιλεύει καὶ τὸν κόσμον εἰρηνεύει ἢ Ζῆ καὶ βασιλεύει καὶ ζωὴ νᾶχετε καὶ σεῖς*. Τότε δὲ χαίρουσα ἐπὶ τῇ εὐαρέστῳ ἀγγελίᾳ ἢ πελωρία τὸ σῶμα καὶ τὴν ὄψιν φοβερά Γοργόνα μεταμορφοῦται εἰς εὐειδῆ κόρην καὶ ἐπιβάλλουσα γαλήνην εἰς τὰ κύματα ᾄδει πρὸς λύραν φαιδρὸν καὶ ἀρμονικώτατον ᾄσμα. Ἐν ὁμοῦς ἀγνοοῦντες εἰπωσιν αὐτῇ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέθανε, πλήρης ὀργῆς αὐτὴ ἐκσφενδονίζει εἰς τὰ ὕψη τὸ πλοῖον καὶ πάντες ἐξολοθρεύονται⁷. Καθ' ἑτέραν παράδοσιν, ἣν ἀνεκοίνωσέ μοι ὁ ἐν Σύρῳ φίλος μου κ. Α. Κ. Χούμης, ἡ Γοργόνα ἢ αἱ Γοργόνες ἐπὶ τῇ ἀπαντήσῃ ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἀπέθανεν ἀπερχόμεναι ὁδουρόμεναι, ἐκ δὲ τῶν θρήνων αὐτῶν γεννᾶται τρικέφαλος καὶ τότε τὸ ναυάγιον τοῦ πλοίου εἰ-

4. Maury, *Hist. des religions de la Grèce*, τ. I, σ. 303, σημ. 4 καὶ σ. 358. Gäddechens, αὐτ. § 14, σ. 398-400.

5. Γοργόνα, αἰτιατ. Γοργόαν, ὄνομα κύριον παρὰ Ἀθηναίων (Ἐταιρ. διάλ. 1), *Gorgona* (ἢ Γοργώ) παρὰ Προϋδεντίῳ (Peristeph. 10, 178). Ἡ γεν. τοῦ Γοργῶ ἀττικῶς μὲν Γοργοῦς, κοινῶς δὲ Γοργόνος· πληθυντ. Γοργόνες (Ἡσιόδ., Ἀσπ. Ἡρακλ. 230) συνηθέστερον τοῦ Γοργοί. Κατὰ τὸν Σοῦιδαν (λ. Γοργονεῖον) «καὶ Γοργόνῃ ἢ Γοργῶ». Πρβλ. Μαλάλαν, σ. 36, στ. 13, 19 Bonn. Χρον. Πασχάλ., σ. 71, 73. Σχόλ. Λυκόφρ. 846 καὶ Τζέτζη, αὐτ. καὶ εἰς στ. 836 κέ. Εὐδοκ., σ. 336. ἩρωδIAN., Ἐπίμ., σ. 17. Βυζάντιος τις στιχουργός, ὁ Μελιτηνιώτης, ἐν ἀλληγορικῷ ποιήματι εἰς Σωφροσύνην (στ. 520-540 ἐν *Notices et extr. des Manuscrits*, τ. XIX, μέρ. 2, σ. 34) περιγράφει μεταξὺ πολλῶν ἄλλων μυθολογικῶν θηρίων, ἅτινα ἐν τῷ κήπῳ τῆς Σωφροσύνης εἶδε, καὶ τὴν Γοργόνην.

Ἄλλο τερατωδέστερον εἶδον ἐκεῖσε ζῶον,
γυναῖκα στίλβουσιν γυμνὴν καὶ βοῶσαν ἀγρίως...

537 Γοργόνην ταύτην λέγουσιν οἱ μυθολογογράφοι,
ἐν τοῖς ἀβάτοις ὄρεσι τῆς Δύσεως φοιτῶσαν
καὶ παρὰ μάγων τῶν ἐκεῖ σοφῶς θηρευομένην.

6. Καθ' ἃ διηγείτο τις ναύτης εἰς τὸν κ. Α. Κ. Χούμην, πρὶ δεκαπέντε ἐτῶν πλοῖον τι συνήντησε τὰς Γοργόνας παρὰ τὴν νῆσον Θάσον.

7. Τὴν παράδοσιν ταύτην ἐκτίθησι διασκευάσας κατὰ τι ὁ κ. Α. Ἀντωνιάδης ἐν τῇ Κρητηίδι αὐτοῦ (σ. 60-61), ὅπου καὶ πολλὰς ἄλλας δημώδεις παραδόσεις ἀπεθησαύρισε· δυστυχῶς ὁμοῦς τὰς παραδόσεις ταύτας δὲν ἐξέδωκεν εἰσέτι ἐν τῇ γνησίᾳ καὶ πρωτοτύπῳ αὐτῶν μορφῇ, προτιμήσας νὰ παρενθέσῃ αὐτὰς μόνον εἰς τὰ ἔπη του, εἰς ἃ ὁμολογουμένως περιάπτουσιν ἐθνικὸν χαρακτῆρα, θυσιάσας δ' οὕτω τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἀφέλειαν τῆς ἐκφράσεως καὶ τὴν ἀκρίβειαν καὶ πιστότητα, εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς συγχωνεύσεως αὐτῶν μετὰ τῶν ἐξαμέτρων τῆς Κρητηίδος καὶ τῶν ἀνομοιοκαταληκτῶν πολιτικῶν στίχων τοῦ Κατσαντώνη.

ναι ἀφευκτον. Κατὰ τὴν αὐτὴν παράδοσιν αἱ Γοργόνες ἐπιφαίνονται ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ Σάββατον κατὰ τὸ μεσονύκτιον.

Αἱ παραδόσεις αὗται εἰσὶ τοσοῦτω δημοτικαί, ὥστε ἡ Γοργόνα καταλέγεται μεταξὺ τῶν θεμάτων, ἅτινα ἀρέσκεται ν' ἀπεικονίζῃ ἡ δημώδης γραφικὴ τέχνη, ἂν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ καλέσωμεν ἔργα τέχνης, χονδροειδῇ τινὰ καὶ βάνανυσα κεχρωματισμένα σχεδιάσματα, ἅτινα συχνότατα βλέπει τις ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν καπηλείων πρὸ πάντων ἢ ἐπὶ κιβωτίων καὶ ἄλλων σκευῶν τῆς κατωτέρας τάξεως τοῦ λαοῦ. Τὰ τοιαῦτα θέματα δὲν εἶναι πολλά· περιορίζονται σχεδὸν μόνον εἰς πλοῖα καὶ εἰς Μακεδόνας, ὡς καλοῦσι τὰς ἀπεικονίσεις ἀρχαίων πολεμιστῶν πανόπλων· ἀλλὰ τὸ πάντων κυριώτατον εἶναι ἡ Γοργόνα, ἣν παριστῶσιν ὡς γυναῖκα, τὰ κάτω τοῦ ὀμφαλοῦ ἔχουσιν ἰχθύος, βαστάζουσιν δὲ τῇ μὲν μιᾷ χειρὶ πλοῖον, τῇ δ' ἑτέρᾳ ἄγκυραν· ἐν τισι τῶν ἀπεικονίσεων τούτων ἡ Γοργόνα παρίσταται καὶ τεθωρακισμένη. Ὁ Πρέλλερ ἀναφέρει ὅτι εἶδε τινὰς τοιαύτας ἀρχαϊκὰς καὶ ἀτέχνους τοιχογραφίας ἐν λιμέσι τῆς Ἑλλάδος· ἀποκαλεῖ δὲ τὰς παραστάσεις ταύτας γυναικῶν ἀποληγουσῶν εἰς ἰχθὺν καὶ πλοῖον κρατουσῶν ἐν τῇ χειρὶ *θαλασσίας γυναῖκας* (*Meerfrauen* καὶ *Seejungfern*) καὶ σχετίζει αὐτὰς πρὸς τὰς περὶ Νεραίδων δημώδεις δοξασίας⁸.

Ὁμοίως, τῷ Πρέλλερ ἐπόμενος, συγγράει τὰς Γοργόνας μετὰ τῶν Νεραίδων καὶ ὁ Gädechens⁹, ὀρθῶς δὲ ὁ Schmidt μετ' ἀμφιβολίας ἀναφέρει τὴν τοιαύτην γνώμην¹⁰. Τοιούτων ἀπεικονίσεων ποιεῖται μνεία καὶ ὁ Jahn ἐκ τοῦ Πρέλλερ παραλαβὼν¹¹, ἐν τινὶ δὲ διατριβῇ περὶ Μάνης καὶ Μανιάτων, δυστυχῶς οὐχὶ μετὰ πολλῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ ἀκρίβειαν γεγραμμένη. ὁ συγγραφεὺς ταύτης κ. Γεμενῆς, διηγείται ὅτι ἐν οἰκίᾳ Μανιάτου παρετήρησε χονδροειδῇ εἰκόνα παριστῶσαν φανταστικὴν τινὰ νύμφην, μέχρις ὀσφύος βεβυσθισμένην ἐν τῷ ὕδατι καὶ φέρουσιν ἐν τῇ χειρὶ μέγα πλοῖον· «ἡ ἔννοια τῆς παραστάσεως ταύτης, προστίθῃσι, μοὶ εἶναι ἀκατάληπτος»¹². Ἀπεικονίσεις Γοργόνων προσέτι στίζουσιν, ἢ ὡς λέγουσι *πατουῖν*, εἰς τὰς χεῖρας ἢ τὰ στήθη των, μετὰ χρωμάτων, πολλοὶ τῶν χυδαίων ἐν Ἑλλάδι¹³.

8. Preller, ἐνθ' ἀν., τ. I, σ. 458(γ' ἐκδ.), σ. 436(β' ἐκδ.).

9. Gädechens, *Glaukos der Meergott*, 1860, σ. 8.

10. Bern. Schmidt, *Das Volksleben der Neugriechen*, τ. I, σ. 105.

11. Ot. Jahn, *Ueber ein Marmorrelief der Glyptothek in München* ἐν *Berichte der Kgl. sächs. Gesel. der Wissensch.*, 1854, τ. VI, σ. 174, σημ. 58.

12. Y e m e n i z, *La Magne et les Maniotes* ἐν *Revue des deux Mondes* 1865, τ. LVI, σ. 16.

13. Ἐκτὸς τῶν Γοργόνων στίζουσι συνήθως ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐπὶ τῶν βραχιόνων, σπανιώτερον δὲ ἐπὶ τοῦ ὀπισθένους τῆς χειρὸς καὶ ἐπὶ τῶν κνημῶν, πλοῖα, ὅπλα, σταυροὺς, καρδίας, ἄνθη, χρονολογίας, Μακεδόνας, τὸν Ἑρωτόκριτον καὶ τὴν Ἀρετοῦσαν, (ὅπερ καταδείκνυσιν πόσον δημοφιλὲς εἶναι τὸ ποίημα τοῦ Κορνάρου). Ἡ συνήθεια δ' αὕτη τοῦ στίζειν εἰς διάφορα τοῦ σώματος μέλη, πρὸ πάντων δ' εἰς τοὺς βραχίονας, παντοειδεῖς εἰκόνας, ἐπικρατεῖ καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην (*tatouer* γαλλ., *tatowieren* γερμ.). Οἱ Γερμανοὶ ναυτικοὶ στίζουσι *θαλασσίας γυναῖκας* ἢ ἄνδρας (*Seejungfern*, *Seemänner*), οἱ στρατιωτικοὶ ὅπλα, οἱ ἐρωτόληπτοι καρδίας, τὸ ὄνομα ἢ τὴν εἰκόνα τῆς ἐρωμένης των καὶ οὕτω καθεξῆς. Κατὰ τινὰ περίερ-

Ἀντίστοιχον τῶν τοιούτων παραστάσεων δὲν εὐρίσκομεν ἐν τοῖς μνημείοις τῆς ἀρχαίας τέχνης· οὐχὶ ἄσχετον ὁμῶς ταύταις νομίζομεν τὴν ἐν τισὶ μνημείοις ἀπεικόνισιν ἀγκύρας, ὡς ἐμβλήματος τῶν Τριτῶνων¹⁴, ἀνάλογα δὲ πῶς εἰσὶν αἱ ἀσπίδες, τὰ δόρατα καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅτινα ἐν πολλοῖς ἄλλοις παριστῶνται φέροντες ἐν χερσὶν ἐνάλιοι ἰχθυόμορφοι δαίμονες¹⁵.

Ἐν ταῖς προκειμέναις περὶ Γοργόνων παραδόσεσιν οὐδὲν λείψανον ἀναφαίνεται τοῦ ἀρχαίου μύθου. Τοῦτου ἰχνη εἰρηνται μόνον ἐν τῇ ἐπιθετικῇ χρήσει τῆς λέξεως *Γοργόνα*. Ὁ κ. Σκ. Βυζάντιος σημειοῖ ὅτι *Γοργόνα* λέγουσι μεταφορικῶς «τὴν ἄσχημην γυναῖκα καὶ τὴν κακόγριαν», προστίθησι δ' ἀνακριβῶς ὅτι ἐν τῇ κυρίᾳ αὐτῆς σημασίᾳ ἡ λέξις εἶναι συνώνυμος ταῖς *Στρίγγλα*, *Δρακόντισσα* καὶ *Λάμια*¹⁶. Ἐν Ρόδῳ, κατὰ τὸν κ. Βενετοκλῆν, ὀνομάζουσι *Γοργόνα* «πᾶσαν μεγαλόσωμον καὶ ἀγριωπὸν γυναῖκα»¹⁷. Ἐν γλωσσαρίῳ τῆς νήσου Κύθνου ὁ κ. Βαλλήνδης ἐξηγεῖ τὴν λέξιν «κακὴ καὶ διεστραμμένη γυνή» καὶ προστίθησιν ὅτι τὴν αὐτὴν σημασίαν ἐπὶ παίδων ἔχει τὸ οὐδέτερον *Γοργόνι* ἥτοι παιδί τῆς Γοργόνας¹⁸. Ἐν Κεφαλληνίᾳ *Γοργόνα* καλεῖται ἡ δυσειδὴς γυνή, περίεργον δ' ὅτι ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ μόνον περιεσώθη καὶ ἡ λέξις *Μέδουσα* ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας¹⁹.

Ἄλλ' ἂν ἀφ' ἐνὸς μηδεμίαν πρὸς τοὺς περὶ Γοργόνων μύθους φαίνονται ἔχουσαι σχέσιν αἱ παραδόσεις τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ, ἀφ' ἑτέρου ὁμῶς διετήρησαν πλείστους χαρακτῆρας τῶν ἀρχαίων περὶ Σειρήνων. Ὡς αὗται καὶ αἱ Γοργόνες εἰσὶν ὀλέθριαι τοῖς ναυτιλλομένοις καὶ μελωδικὰ ᾄσματα ψάλλουσιν, ὅσακις τύχουσιν ευαρέστου παρὰ τούτων ἀπαντήσεως²⁰. Ἐπικρατεῖ δὲ προσετι περὶ τῆς Γοργόνας δοξασία τις ποιητικωτάτη καὶ ἐντελῶς ἀρχαίzzουσα· εἰς ταύτην ἀναφέρεται ἡ ποίησις παντὸς νέου δημοτικοῦ ᾄσματος καὶ ἡ εὐρεσις

γον παρατήρησιν τοῦ διακεκριμένου ποινικολόγου κ. Holzendorf, ἣν ἀνέπτυξεν ἐν ταῖς παραδόσεσιν αὐτοῦ περὶ ψυχολογίας τῶν ἐγκλημάτων (poenical psychologie), οἱ πλείστοι τῶν καταδικῶν εἰσὶν ἐστιγμένοι. Τοῦτο ὁμῶς εἶναι, νομίζομεν, συνέπεια φυσικὴ, διότι μόνον εἰς τὰς κατωτάτας τάξεις τῆς κοινωνίας παρατηρεῖται ἡ τάσις αὕτη πρὸς τὸ στίζεσθαι, καὶ αἱ τάξεις αὗται εἰσὶν ἐπιρρεπέστεραι εἰς τὸ ἐγκλημα, καθ' ὃ ἀμοιροῦσαι δυστυχῶς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπιμελοῦς ἀνατροφῆς καὶ μορφώσεως.

14. Βλ. Museo Capitolino IV, πιν. 62. C l a r a c, Musée de sculpture 206,75. 208. 482. 486.

15. G ä d e c h e n s, Glaukos, σ. 119-121 καὶ τοὺς αὐτόθι συγγραφεῖς.

16. Σκ. Δ. Βυζαντ., Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῆς, ἐν λ. Γοργόνα. Εἰς τὸ λάθος τοῦ κ. Βυζαντίου ὑπέπεσεν, ὡς ἀγνοῶν πάσας τὰς περὶ Γοργόνων δημώδεις παραδόσεις καὶ ὁ κ. B. Schmidt ἐν τῷ σπουδαίῳ αὐτοῦ συγγράμματι περὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων (σ. 141).

17. Ἐν Ἐφημερ. τῶν Φιλομαθῶν, 1860, σ. 1272.

18. Αὐτ., 1871, σ. 1843. Κατὰ τὸν κ. Schmidt (σ. 142, σημ. 3) ἐν Ἀραχόβῃ αἱ λέξεις *Γοργόνα* καὶ *Γοργόνι* ἔχουσιν ἄλλοιαν σημασίαν, λεγόμεναι περὶ φιλοπόνων καὶ ἀόκνων κορασίων ἢ νέων, σχετίζει δὲ ταύτας τῷ γοργός.

19. Νεοελλην. ἀνάλεκτ., τ. II, σ. 191.

20. Ἄξιος προσοχῆς εἶναι ὁ διττός οὗτος χαρακτῆρ τῆς Γοργόνας, ὅστις ἀναφαίνεται καὶ ἐν τῷ ἀρχαίῳ μύθῳ. Βλ. περὶ τῆς ἐκ τῆς Γοργόνης φθορᾶς καὶ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων S c h w a r t z, Der Ursprung der Mythologie, 1860, σ. 125.

τοῦ μέλους αὐτοῦ· ὁ πρῶτος ψαλὼν τοιοῦτο ᾄσμα λέγεται ὅτι τὸ ἤκουσεν ἀπὸ τὴν Γοργόνα²¹.

Πρόδηλον λοιπὸν ὅτι ἐν ταῖς παραδόσεσι ταύταις ἐγένετο συγχώνευσις τῶν δύο ἀρχαίων μύθων περὶ Γοργόνων καὶ Σειρήνων. Αἱ Γοργόνες ἀπεικονίζονται μετὰ θαλασσίων ἐμβλημάτων ἐν πολλοῖς ἀρχαίοις μνημείοις²², ἀνωτέρω δὲ ἐξέθημεν ἐν συνόψει τοὺς λόγους, οὓς πολλοὶ φέρουσι πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἐναλίου χαρακτήρος αὐτῶν. Ὡς εἰς τὸ μεταίχμιον τοῦ ἀρχαίου μύθου καὶ τοῦ νῦν εὕρισκομένη καὶ ὡς ἀφετηρία τοῦ τελευταίου δύναται νὰ θεωρηθῇ μεσαιωνικὴ τις παράδοσις, ἣν ὡς ἐπιτόπιον ἑλληνικὴν ἀναγράφουσιν οἱ ἀναφέροντες αὐτήν. Ἐν τῇ παραδόσει ταύτῃ ἀπαντῶμεν τὴν δεινὴν κεφαλὴν τῆς Μεδούσης, ἐξασκοῦσαν τὴν ὀλεθρίαν αὐτῆς δύναμιν ἐν τῇ θαλάσῃ. Μεταξὺ Κύπρου καὶ Ρόδου, ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ἀτταλείας, ἦσαν σύρτεις, προελθοῦσαι ἐκ τῆς κεφαλῆς τῆς Γοργόνης, ἥτις ἐρρίφθη ἐκεῖ. Οἱ ἐντόπιοι διηγοῦντο ὅτι ὑπῆρχε ποτὲ τις βασίλισσα, (ἥ ὡς μία παραλλαγὴ ἀναφέρει, παρθένος Ὑσε καλουμένη, ἐξ ἧς καὶ ἡ νῆσος Ὑσε ἐκλήθη²³), ἣν ἠγάπησεν ἐμμανῶς στρατιωτικὸς, ὅστις μὴ δυνάμενος νὰ κορέσῃ τὸν ἔρωτά του ἐν ὧσιν αὐτὴ ἔζη, συνεμίγη ταύτῃ νεκρᾷ. Ἐκ τῆς ἀποτροπαίου ταύτης ἐνώσεως ἐγεννήθη παιδίον, οὗ ἡ κεφαλὴ ἀποκοπεῖσα κατέστρεφε τοὺς προσβλέποντας καὶ ἐρήμου τὸν τόπον, πρὸς ὃν ἔστρεφε τὸ πρόσωπον αὐτῆς ὁ κατέχων. Ριφθεῖσα εἰς τὴν θάλασσαν, διήγειρε σφοδρότατας τρικυμίας ὑπὲρ αὐτῆς, ἐπῆρχετο δὲ γαλήνῃ ὅσας ἀναστρεφόμενον τὸ πρόσωπον αὐτῆς ἐβλέπεν εἰς τὸν βυθόν²⁴. Πρὸς τὴν παράδοσιν ταύτην δὲν νομίζομεν ὅπως ἀσχετοὺς ἀρχαίας ἀπεικονίσεις τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης ἐν μέσῳ κυμάτων, ἢ συνοδευομένης διὰ τῶν ἐμβλημάτων τῶν θαλασσίων δαιμόνων ἰδίως δὲ τοῦ δελφίνου²⁵.

Εὐχερέστερον δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν βαθμιαίαν συνταύτισιν τῶν Σειρήνων μετὰ θαλασσίων θεοτήτων ἢ μᾶλλον τὴν μεταβολὴν αὐτῶν εἰς τοιαύτας θεότητας. Οἱ περὶ τούτων μῦθοι ἐπῆγασαν, κατὰ τινες νεωτέρας

21. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι συχνόταται εἰσιν αἱ παρομοιώσεις ἐξόχων ποιητῶν καὶ ρητόρων πρὸς Σειρήνας καὶ ἄλλαι ἀνάλογοι ἰδέαι. Ἰκανὰ τοιαῦτα παραδείγματα ἀναφέρει ὁ Cerquand (Rev. archéol., 1864, τ. X).

22. Βλ. G ä d e c h e n s, Glaukos, σ. 96-97.

23. Ἡ νῆσος Μεγίστη ὑπὸ τῶν Τούρκων λέγεται Μείς, κατὰ παραφθοράν δὲ ὑπὸ τῶν μεσαιωνικῶν τούτων συγγραφέων Ὑσε. Ὁ Bromton λέγει ὅτι τὸν προκείμενον μῦθον διηγοῦντο οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης.

24. Gervasii Tilleberiensis (II° αἰών), Otia imperialia II, 12, σ. 920 (Gorgonis caput). Ὁ F. Liebrecht (Des Gerv. v. Tilbury Ot. imp., σ. 92-93) παρατίθησι χωρίον τοῦ Roger de Hovedex (Anual. Pars poster. παρὰ Saville, Rerum Anglicarum scriptores, 1601, σ. 1709) ἀναφέροντος τὸν αὐτὸν μῦθον. Ὁμοίον χωρίον τοῦ Joh. Bromton ἐν τοῖς Hist. Anglicae scriptores X. Londoni, 1652 (éd. Twysden), σ. 1216 καὶ παρατίθουσιν ὁ Schwartz (Der Ursprung der Mythologie, σ. 89).

25. Βλ. G ä d e c h e n s, Glaukos, σ. 96-97. Βλ. καὶ περιγραφὴν ἐνός κατόπτρου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Παρισίων παρὰ Chabouillet, Catalogue général et raisonné des camées etc, σ. 531, ἀρ. 3127. «Masque de face, entouré de flots au milieu desquels nagent des dauphins».

ἐρμηνείας ἐκ φυσικῶν καὶ κλιματικῶν λόγων²⁶. παρ' Ὁμήρῳ παρίστανται μὲν ὡς εὗρισκόμεναι ἐν λειμῶνι, πλησίον τῆς θαλάσσης, ἀλλ' οὐδόλως ἀποδίδεται αὐταῖς χαρακτήρ ἐναλίων θεοτήτων²⁷. Ἐν γένει δὲ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οὐδαμοῦ, οὔτε παρὰ τῶν συγγραφέων, οὔτε ἐν τῇ τέχνῃ παρίσταντο αἱ Σειρήνες ἰχθυόμορφοι, ἀλλ' εἶτε καθ' ὁλοκληρίαν ὡς γυναῖκες ἀπεικονίζοντο, εἶτε διφυεῖς, γυναῖκες καὶ ὄρνιθες. Μόνον ἐν τινι ρωμαϊκῇ πηλίνῃ λυχνίᾳ, ἐν Canterbury εὗρισκομένη, ἥς ὁμοῦς ἡ γνησιότης ἀμφισβητεῖται, ἀπαντᾷ τοιαύτη παράστασις²⁸. Πρῶτος περιγράφει τὰς Σειρήνας ὡς ἰχθυομόρφους συγγραφεὺς τις τοῦ ΣΤ' μ.Χ. πιθανῶς αἰῶνος ἐν τῷ ὑπὸ Berger de Xivrey ἐκδοθέντι συνταγματίῳ *De monstis et belluis*. «Sirenae, λέγει, sunt marinae puellae, quae navigantes pulcherrima forma, et cantus mulcedine decipiunt. Et a capite et usque ad umbilicum, corpore virginali et humano generi simillimae, squamosas tamen piscium caudas habent²⁹». Κατὰ τὸν IB' αἰῶνα ἐπίσης ὡς γυναῖκες καὶ ἰχθὺς παρίστησι ταύτας ὁ ἐγκυκλοπαιδικὸς ποιητὴς Alanus ab Insulis³⁰ πολλὰ δὲ ἐκτὸς τούτων παραδείγματα φέρει ὁ Piper ἐκ συγγραφέων τοῦ μεσαιῶνος ἀπὸ τοῦ IA' αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν, θαλασσίας γυναῖκας θεωρούντων τὰς Σειρήνας διὰ τῆς φόδης καὶ τῆς καλλονῆς αὐτῶν σαγήνεύουσας καὶ καταστρεφούσας τοὺς πλέοντας³¹. Οἱ τοιοῦτοι περὶ Σειρήνων μῦθοι κατέστησαν δημῶδεις· γενι-

26. Κατὰ τὸν Cerquand (ἐν *Revue archéologique*, 1864, τ. X, σ. 287 κέ) ὁ μῦθος ἐμφαίνει τὸν ὄλεθρον τῶν ναυτῶν, οἵτινες ἐν γαλήνῃ προσορμίζονται εἰς χλοαζούσας ἐρήμους παραλίας, ἀποθησκοῦσιν ἐξηγνημένοι ἐκ πείνης καὶ ἀπηνίας (Πρὸβλ. καὶ Krause πρὸς Vergil. Aen. I, 493. Gerhard, *Gr. myth.* § 520, 3). Κατὰ τὸν Schrader (*Die Sirenen*, 1868) τὸν ὑπὸ τοῦ ἡλιακοῦ καύματος ὄλεθρον καὶ σῆψιν τῶν ναυτῶν. (Πρὸβλ. τὰς λέξεις σείριος, σειρίασις κλπ.).

27. Ὀδυσσ. μ 39-46.

28. Βλ. H. Schrader, *Die Sirenen*, σ. 73, III.

29. Βιβλ. I, κεφ. 8 ἐν Berger de Xivrey, *Traditions tératologiques*, σ. 25. Τὸ αὐτὸ ἔργον ἐξ ἑτέρου χειρογράφου τοῦ Βερολίνου ἀναφέρει καὶ ὁ Schrader (σ. 73).

30. Alanus ab Insulis, *De planct. nat.* ἐν Opp., σ. 285, στ. 2. Παρὰ Piper, *Mythologie der christl. Kunst*, τ. I, μ. I, σ. 382 κέ.

31. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρχαία παράστασις τῶν Σειρήνων ὡς ὄρνιθομόρφων γυναικῶν ἀπαντᾷ, σπανίως ὁμοῦς, παρὰ τισι συγγραφεῦσι καὶ ἐν μνημείοις τῆς μεσαιωνικῆς τέχνης. (Βλ. Piper, *ἐνθ' ἀν.*, σ. 377-393). Ἀξία παρατηρήσεως εἶναι ἡ διήγησις τοῦ βυζαντίου χρονογράφου Γεωργίου ἀμαρτωλοῦ μοναχοῦ (Θ' ἑκατονταετηρίδος) περὶ ἐμφανίσεως ζεύγους θαλασσιῶν ἀνθρώπων ἐν Αἰγύπτῳ, ἐπὶ τῆς βασιλείας Μαυρικίου (583-602). Ἐκ τῆς διηγήσεως ταύτης, ἥς δὲν ποιοῦνται μνεῖαν οἱ περισυναγαγόντες τὰς τοιαύτας παραδόσεις Grässe καὶ Brunet (βλ. κατωτέρω σημ. 39, σ. 345), ἐμφαίνεται ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τῶν χρόνων ἐκείνων αἱ Σειρήνες ἐταυτίζοντο ἐν ταῖς δημῶδεσι προλήψεσι ταῖς θαλασσίαις γυναῖξιν. «Καὶ ἐν τῷ Νεῖλῳ ποταμῷ ἐφάνησαν ἡλίου ἀνατέλλοντος ἀνθρωπόμορφα δύο ζῶα, ἀνὴρ καὶ γυνή, ἀπερ σειρῆναι προσαγορεύονται, ἡδύφθογγα πάνυ καὶ θανατηφόρα· τὴν δὲ μορφήν ἔχουσιν ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ὀμφαλοῦ ἀνθρώπου, τὸ δὲ λοιπὸν πετεινοῦ· καὶ ὁ μὲν ἀνὴρ εὐστερνός ἦν καὶ κατάπληκτος, ἡ δὲ γυνὴ τὴν ὄψιν καὶ τὴν κόμην ξανθήν, ὁμοίως καὶ ὁ ἀνὴρ τοὺς τε μασθοὺς εἶχε καὶ τὴν ὄψιν ἀτριχὸν καὶ τὴν κόμην βαθεῖαν. Ὁ δὲ λαὸς μετὰ τοῦ ὑπάρχου θαυμάζοντες ὄρκους ἐβαλλον ἐκείνο τὸ ἀνδρόγυνον μὴ ἀναχωρῆσαι πρὶν ἀπαντες ἐμφορηθῶσι τῆς θέας ταύτης τῆς παραδόξου. Καὶ δὴ μέχρις ὥρας θ' πᾶς ὁ λαὸς ἐθαύμαζε θεωρῶν τὰ ζῶα ταῦτα. Καὶ οὕτω πάλιν εἰς τὸν ποταμὸν κατέδυσαν». (Γεωργ. ἀμαρτωλ. Χρονικ. Δ' 225, σ. 555, ἐδ. Muralt. Βλ. καὶ Κεδρηνόν, σ. 700-701).

κὼς κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐπιστεύετο ὅτι ἐν θαλάσῃ εὐρίσκοντο γυναῖκες ἰχθυόμορφοι, διὰ τοῦ ἄσματος αὐτῶν προσελκύουσαι τοὺς πλέοντας, ἀποκοιμίζουσαι καὶ σπαράσσουσαι αὐτούς³². Γερβάσιος ὁ Τιλλεβεριεὺς ἀναφέρει τοιαύτην παράδοσιν, μέχρι τοῦ νῦν σωζομένην ἐν Βρετανίᾳ τῆς Γαλλίας, περὶ Σειρήνων διαιτωμένων ἐν σκοπέλοις τῆς βρετανικῆς θαλάσσης, ἐλκυουσῶν τοὺς πλέοντας διὰ μελωδικῶν ᾠμάτων, ὅπως τοὺς ἐξολοθρεύσωσι³³. Πρὸς τοὺς τοιοῦτους μύθους μᾶλλον παρὰ πρὸς τοὺς καθ' ἡμᾶς περὶ Γοργόνων φαίνεται σχέσιν ἔχον ἀνέκδοτον ἀτεχνον ἀνάγλυφον τοῦ ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικοῦ μουσείου, βυζαντινῆς ἐποχῆς, παριστῶν γυναῖκα εἰς ἰχθὺν ἀπολήγουσαν προσπαθοῦσαν νὰ σαγηνέυσῃ ἄνδρα τινὰ διὰ μουσικοῦ ὄργάνου, μεγάλην ὁμοιότητα ἔχοντος μὲ τὰ συνήθη παρὰ τῷ καθ' ἡμᾶς λαῷ³⁴.

Ἡ παράστασις τῶν Σειρήνων καὶ τῶν Γοργόνων, ἐν τοῖς δημώδεσι μύθοις, ὡς ἀποληγουσῶν εἰς ἰχθὺν, ἐστὶ συνέπεια τῆς ἐκδοχῆς αὐτῶν ὡς ἐναλίων θεοτήτων. Ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ τῇ ρωμαϊκῇ μυθολογίᾳ ἅπαντες οἱ ὑποδεέστεροι θαλάσσιοι δαίμονες ἐθεωροῦντο ἔχοντες ἀντὶ ποδῶν ἓνα ἢ δύο ἰχθύς³⁵. Συνηθέστεραί εἰσιν αἱ τοιαῦται παραστάσεις ἐν τοῖς θρησκευμασι τῶν Φοινίκων καὶ τῶν Ἀσσυρίων, παρ' οἷς ὁμοῦς πολλάκις ὁ ἰχθὺς εἶναι σύμβολον γονιμότητος³⁶. Ἰχθυομόρφους θεότητας ἔχει καὶ ἡ γερμανικὴ μυθολογία³⁷. Ἐν πάσαις δὲ ταῖς ἐποχαῖς ἦσαν κοινότητες αἱ προλήψεις περὶ ἀνθρωπομόρφων θαλασσίων τεράτων. Ἐκ τοῦ Αἰλίου φαίνεται ὅτι αἱ τοιαῦται ιδέαι ἦσαν

32. Piper, ἐνθ' ἀν., σ. 382 κέ.

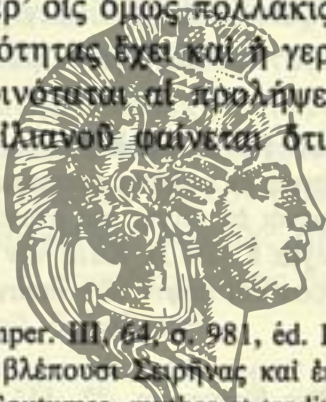
33. Gervas. Tilleber., Ot. imper. III, 64 σ. 981, éd. Leibnitz. Νῦν οἱ κάτοικοι τῶν παραλίων τῆς Βρετάνης νομίζουσιν ὅτι βλέπουν Σειρήνας καὶ ἐκλαμβάνουσι τὸν κρότον τῶν κυμάτων ὡς κραυγὰς αὐτῶν. (Nore, Coutumes, mythes et traditions des provinces de France, 1846, σ. 217).

34. Πρβλ. ἐν τῷ σπουδαιότατῳ συγγράματι τοῦ κ. Ang. de Gubernatis, Zoological Mythology, (τ. I, σ. 149) ὅσα περὶ τῆς μαγικῆς λύρας τῶν Σειρήνων, τῆς σαγηνεύσεως τοὺς πλέοντας, καὶ ἐν γένει περὶ τῶν μαγικῶν λυρῶν ἐν τοῖς μύθοις, ἐκτίθησι.

35. Βλ. Gādechens, Glaukos, σ. 9 κέ. Νηρεὺς (αὐτ. σ. 10). Τρίτωνες (αὐτ. πολλαχοῦ. Τζέτζη, εἰς Λυκόφρ. 34 καὶ 886). Νηρηίδες παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις (Plin., N. Hist. IX, 4. K. O. Müller, Handbuch d. Arch. § 402. 3. Panofka, Terracotten des Berl. Mus., σ. 44. O. Jahn, Archaeol. Beiträge, σ. 413, σ. 10) καὶ Gādechens, σ. 9 ἀναφέροντα τὰς εἰκασίας τούτων. Βλ. προσέτι De Witte ἐν Annali dell' inst. arch. Roma, 1832, τ. IV, σ. 102.

36. Βλ. Schultze, Ebräische Mythologie, 1867 § 51, ὅστις πρὸς τὰς τοιαύτας μυθολογικὰς ιδέας σχετίζει καὶ ποιητικὴν τινα παρομοίωσιν τοῦ Ἡσαίου (Α' 28) περὶ τοῦ Ἰεχωβά. Περὶ τῆς Ἀτεργάτιδος ἢ Δερκετοῦς καὶ τοῦ Δαγῶνος, θαλασσίων θεοτήτων λατρευομένων ἐν Γάζῃ καὶ Ἀσκαλῶνι, βλ. πρὸς τοῖς ἄλλοις Stark, Gaza, σ. 249 κέ. Id., Forschungen zur Geschichte u. Alterthumskunde des hellenischen Orients, σ. 249. Lajard, Recherches sur le culte de Venus, πιν. 22-24. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ. Niniveh and Babylon, σ. 345. Movers, Die Phoenizier, τ. I, σ. 590. Ὀάνης (Ἀπολλοδώρ., Ἀποσπ., σ. 408 κέ, éd. Heyne. — Ἑλλάδιον παρὰ Φωτίῳ, σ. 874. Berosi, Chaldaeorum historiae quae supersunt, éd. Pichter, σ. 48 κέ. Longprérier ἐν R. archéol., 1847, τ. IV, σ. 298 κέ.

37. Βλ. Simrock, Deutsche Mythologie, σ. 17, 428.

λίαν διαδεδομένοι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα³⁸. Ὁ δὲ Πausανίας καὶ ὁ Πλίνιος διηγούνται ὅτι συνελήφθησαν ζῶντες Τρίτωνες καὶ Νηρηίδες. Τοιαῦται ἱστορίαι οὐ μόνον παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι τοῦ μεσαιῶνος βρίθουσιν, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐξηκολούθουν γραφόμεναι καὶ πιστευόμεναι³⁹. ὁ καθ' ἡμᾶς ὁμῶς λαὸς ἐκτὸς τῶν περὶ Γοργόνων, οὐδένα ἕτερον μῦθον περὶ θαλασσίων τεράτων ἔχει, καθ' ὅσον ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἠξεύρομεν.

Ἐν ταῖς ἀνωτέρω ἐκτεθείσαις ἐλληνικαῖς παραδόσεσι περὶ Γοργόνων, εἶδομεν ὅτι αὗται μυθολογοῦνται ἐρωτῶσαι περὶ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου καὶ μετὰ χαρᾶς ἀποδεχόμεναι τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι ὁ μέγας κατακτητὴς ζῇ ἔτι, μετ' ὀργῆς δὲ καὶ ἀγανακτήσεως ἀκούουσαι ὅτι ἀπέθανεν. Ἡ τοιαύτη σύνδεσις τοῦ θαλασσίου μύθου τῶν Γοργόνων μετὰ τῶν περὶ Ἀλεξάνδρου μυθολογικῶν διηγήσεων, αἰτινὲς εἰσι κοιναὶ καὶ πολυπληθέσταται οὐ μόνον παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσι σχεδὸν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς καὶ ἀσιατικοῖς λαοῖς, παρουσιάζει καὶ τοῦτο τὸ ἀξιοπαρατήρητον· ὅτι ἡ ἀρχὴ ταύτης δὲν εὐρηται ἐν τῇ εἰς ἀπλὴν γλῶσσαν παραφράσει τῆς τοῦ Ψευδοκαλλισθένους ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐξ ἧς κυρίως ἀπορρέουσι πάντα τὰ περὶ τούτου μυθολογήματα τοῦ λαοῦ⁴⁰. Ὅθεν ἀνάγκη ν' ἀνατρέξωμεν εἰς πηγὰς ἀρχαιοτέρας πρὸς διασά-

38. Αἴλιαν., Ζ. ἱστ. II', 21 «λέγει δ' οὐκ ὀλίγη ἀπορρέουσα ναι μά Δία πολλὴ γίνεσθαι

τινὰ ἐν τῇ θαλάττῃ κτλ» ἀνθρωπόμορφά τὰ ὄντα κεφαλή, ὅσα ἐξ ἰξῶν λήγῃ».

39. Βλ. ἐν ἐκτάσει Grilse, Beiträge zur Literatur und Sage des Mittelalters, 1850. Von den Meermänner und Meerfrauen, σ. 38-44. G. Brumet, Recherches sur quelques animaux fantastiques ἐν Revue archéologique, 1853, σ. 736-740 (περὶ Σειρήνων, Τριτώνων καὶ θαλασσίων γυναικῶν). Περί ὁμοίων μύθων ἐν Σλέσβιχ (Ὀλλανδία καὶ Ὀλλανδία βλ. Müllenhoff, Märchen, Sagen und Lieder aus Schleswig-Holstein, 1845, σ. 338 κέ. Ἐν Γερμανίᾳ Kuhn u. Schwartz, Nordeutsche Sagen, σ. 295 κέ.

40. Ὁ κ. B. Schmidt (σ. 107) ἀναφέρει ὅτι ἐν τῇ ἀνεκδότῳ συλλογῇ τοῦ ἐλληνικῶν παραδόσεων (ἀρ. 17) ὑπάρχει καὶ τις περὶ Ἀλεξάνδρου. Ἀγνοοῦμεν ἂν αὕτη εἶναι διάφορος τῶν ἐν τῇ δημῳδῇ ἱστορίᾳ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα, τῇ κοινῶς φυλλάδα τοῦ Ἀλεξάνδρου καλουμένη, πλείστας δ' ἀριθμοῦσαι ἐκδόσεις ἐν Ἑνετίᾳ· ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἦν περιττὴ ὅλως ἡ δημοσίευσις αὐτῆς. Ἐξ ἀγνοίας τῶν δημοδῶν ἀναγνωσμάτων ὑπέπεσεν εἰς τοιοῦτο λάθος ὁ Hahn, δημοσιεύσας ἐν τῇ περισπουδάστῳ αὐτοῦ συλλογῇ τῶν ἐλληνικῶν παραμυθίων ὀλοκλήρους διηγήσεις εἰλημμένας ἐκ τῆς εἰς κοινὴν γλῶσσαν μεταφράσεως τῶν 1001 νυκτῶν, ἐν ᾗ ἀφ' ἑτέρου δὲν δημοσιεύει ἑτέραν, τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἔχουσαν τῇ περὶ τῆς λυχνίας τοῦ Ἀλαδίνου ἐν τῇ ἀραβικῇ συλλογῇ, νομίζων ὅτι πιθανῶς ἐκ τῆς μεταφράσεως τῆς συλλογῆς ταύτης ἐλήφθη (βλ. εἰσαγωγὴν τ. I, σ. 15). ἀλλ' ἡ διήγησις αὕτη ἐλλεῖπει ἐκ τῆς ἐλληνικῆς μεταφράσεως, ἥτις ἐγένετο κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῆς ἰταλικῆς μεταφράσεως οὐ μόνον τῶν 1001 νυκτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν περσικῶν 1001 ἡμερῶν. Εἴχομεν γράψει τάνωτέρω ὅτε ἐλάβομεν τὴν ἀρτίως ἐκδοθεῖσαν συλλογὴν Ἑλληνικῶν μύθων καὶ παραδόσεων τοῦ κ. Schmidt (Griechische Märchen, Sagen und Volkslieder, Lpz. 1877). Ἡ προαγγελθεῖσα παράδοσις περὶ Ἀλεξάνδρου φέρεται ἐν σελ. 145-148, ἀνεκοινώθη δ' αὐτῷ, ὡς σημειοῖ, ὑπὸ τοῦ κ. Κρέμου, ὅστις τὴν ἤκουσε παῖς ἔτι ὢν παρὰ γέροντος ποιμένος τοῦ Παρνασσοῦ. Ἄλλ' οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἡ παράδοσις αὕτη ἢ ἀπλὴ περίληψις τῆς Φυλλάδας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς ἐνεθυμεῖτο αὐτὴν ἀκούσας πιθανὸν ἀναγινωσκομένην, ἢ ἕτερον ταύτην διηγούμενον ὁ γέρων Ἀραχωβίτης, συμπεριέλαβε δ' ἴσως ταύτην ἐν τῇ μετὰ πολλῆς ἄλλως κριτικῆς ἀκριβείας κατηρτισμένῃ συλλογῇ τοῦ κ. Schmidt, διότι ἠγνόει τὸ δημῳδες ἐκεῖνο ἀνάγνωσμα.

φησιν τούτου. Ὁ κύκλος τῶν περὶ Ἀλεξάνδρου μυθικῶν διηγήσεων συνίσταται πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν κατακτήσεων αὐτοῦ, ἃς ἐποίησεν οὐ μόνον ἐν τῷ γνωστῷ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἀγνώστῳ καὶ μυθολογικῷ, τὰ πάντα ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ ἐξουσίαν καθυποτάξας. Αἱ Ἀμαζόνες ἐγένοντο ὑποτελεῖς αὐτῷ⁴¹, διὰ τῶν πυλῶν τοῦ Καυκάσου κατέστησεν ἀδύνατον τὴν ἐπιδρομὴν τῶν ἀγρίων καὶ ἀνθρωποφάγων φύλων Γῶγ καὶ Μαγῶγ, τὰ παντοειδῆ τέρατα, ἅτινα συνήντα ἐν τῇ στρατείᾳ αὐτοῦ πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν περάτων τῆς γῆς, ἔφευγον περίφοβα πρὸ αὐτοῦ, ἀδυνατοῦντα νὰ τὸν βλάψωσιν ἕνεκα τῆς ἀνδρείας καὶ τῶν σοφῶν στρατηγημάτων του· πρὸς δέ, ὅπως καὶ τῶν τριῶν στοιχείων ἀναδειχθῇ κύριος, τῆς γῆς, τοῦ ἀέρος καὶ τῶν ὑδάτων, ἀφ' οὗ κατέκτησε τὴν γῆν, ἀνῆλθεν εἰς τοὺς αἰθέρας ὑπὸ ἀετοῦ φερόμενος καὶ εἰσέδυσεν εἰς τὰ βάθη τῶν θαλασσῶν ἐντὸς κλωβοῦ⁴². Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς οὕτως ἀναφερομένης κυριαρχίας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἥτις δὲν ἐξηγεῖ ἐπαρκῶς τὴν σχέσιν τούτου πρὸς τὰς Γοργόνας, εὐρίσκομεν παρὰ τῷ Ψευδοκαλλισθένι ἐπεισόδιον τι, ἐν ᾧ προφανῶς ἀμφότεραι αἱ παραδόσεις συνδέονται. Κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Ψευδοκαλλισθένους ὁ Ἀλέξανδρος εἰσχωρήσας εἰς τὴν χώραν τῶν Μακάρων, ἐνθα πυκνότατον ἐπεκράτει σκότος, ἐνετείλατο τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ νὰ λάβωσιν ὅ,τι δύνηθαι ἐκ τῆς θαυμασίας ἐκείνης χώρας. Θελήσας δὲ νὰ γευθῇ, διέταξε τὸν μάγειρον αὐτοῦ, Ἀνδρέαν ὀνόματι, ἵνα εὐτρεπίσῃ προσφάγιον. «Ὁ δὲ αὐτὸν τὰρίχον⁴³ λαβὼν, ἐπορεύθη ἐπὶ τὸ διαυγὲς ὕδωρ τῆς πηγῆς ἐκπλῦναι τὸ ἔδεσμα. Καὶ εὐθέως βραχὲν ἐν τῷ ὕδατι ἐνψυχώθη⁴⁴ καὶ ἐξέφυγε τῶν χειρῶν τοῦ μάγειρου. Ὁ δὲ μάγειρος οὐδενὶ ἐδήλωσε τὸ γινόμενον· αὐτὸς δὲ λαβὼν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὕδατος ἐν σκεύει τινὶ ἀργυρέῳ ἐφύλαξε⁴⁵». Ὅταν δ' ὅλοι οἱ στρατιῶται εἰς τὸ φῶς ἐξελθόντες ἐδείκνυνον ὅ,τι ἔλαβον, «τότε οὖν καὶ ὁ μάγειρος ὀφηγήσατο πῶς ἐνψυχώθη τὸ ἔδεσμα. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ὀργισθεὶς ἐκέλευσεν αὐτὸν δεινῶς μαστιγωθῆναι. Ὅμως εἶπε πρὸς αὐτόν. Τί σοι ὄφελος, Ἀλέξανδρε, μεταμεληθῆναι ἐπὶ πράγματος παρελθόντος; Οὐκ ἔφη δὲ ὅτι ἔπιεν ἐκ τοῦ ὕδατος, ἢ ὅτι ἐφύλαξεν αὐτό. Τοῦτο δὲ ὁ μάγειρος οὐχ ὁμολογῆσαι εἶχεν, εἰ μὴ ὅτι ἐνψυχώθη τὸ τὰρίχον. Προσελθὼν δὲ ὁ πονηρὸς μάγειρος ἐκεῖνος τῇ θυγατρὶ Ἀλεξάνδρου, τῇ ἐκ τῆς παλακῆς Οὐννης γεννηθείσης, καλουμένην Καλῇ, ἐπλάνησεν αὐτήν, ὑποσχόμενος δοῦναι πιεῖν ὕδωρ ἐκ τῆς ἀθανάτου πηγῆς· ὃ καὶ ἐποίησεν. Ὁ δὲ

41. Βλ. παρεκβολικὴν σημείωσιν Α.

42. Βλ. παρεκβολ. σημ. Β.

43. Ἐν ἄλλοις κώδιξι διάφοροι γραφαὶ φέρονται *ωτοτάριχον* καὶ *τάριχον*· κατωτέρω δ' ὁ αὐτὸς κώδιξ, κατὰ λάθος ἴσως φέρει *οταράριχον* (Β' 41, σ. 91). Ἰσως τὸ αὐτὸν *τάριχον* ἐγράφη πρὸς δῆθεν ἐξελλήνισιν τῆς καὶ νῦν ἐν χρήσει λέξεως *αὐγοτάραχον*. Ὁ τύπος *αὐγόν* φαίνεται λίαν ἀρχαῖος, ὥς ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ λατιν. *ovum* καὶ τῆς διαλέκτου τῶν Ἀργείων, οἵτινες κατὰ τὸν Ἡσύχιον ἐκάλουν «ὠβεα τὰ ὠά». Νῦν ἐστὶ ἐν τῇ τσακωνικῇ διαλέκτῳ τὸ ὠόν λέγεται *ὠβόν* ἢ *ὠβόν*.

44. Ἐλαβε δῆλον ὅτι ψυχὴν, ἐνεψυχώθη.

45. Ψευδοκαλλισθένης. Β' 39, σ. 90, ed. Müller (ἐν τῇ ὑπὸ Dübner ἐκδόσει τοῦ Ἀρριανοῦ, τῆς συλλογῆς Didot).

Ἀλέξανδρος τοῦτο μαθὼν ἐφθόνησε τὴν ἀθανασίαν αὐτῶν. Καὶ τὴν αὐτοῦ θυγατέρα προσκαλεσάμενος, εἶπεν αὐτῇ. Λαβοῦσα τὸν ἱματισμόν σου, ἐξέλθε ἀπ' ἐντεῦθεν· ἰδοὺ γὰρ γέγονας δαίμων, ὡς ἀθανατισθεῖσα· ἔσῃ δὲ καλοῦ μένῃ νηρηίς, ὡς ἀπὸ τοῦ ὕδατος τὸ αἶδιον σχοῦσα, καὶ ἐνταῦθα κατοικήσεις. Ἡ δὲ κλαίουσα καὶ ὀδυρομένη ἐξῆλθε τοῦ προσώπου αὐτοῦ καὶ ἀπῆλθεν ἐν ἐρήμοις τόποις μετὰ τῶν δαιμόνων. Τὸν δὲ μάγειρον προσέταξε δεθῆναι λίθῳ ἐν τῷ τραχήλῳ αὐτοῦ καὶ ριφθῆναι ἐν τῇ θαλάσῃ. Ὁ δὲ ριφθεὶς ἐγένετο δαίμων καὶ κατόκησε ἐκεῖ ἐν τινὶ τόπῳ τῆς θαλάσσης· ἀφ' οὗ ἐκλήθη ὁ τόπος Ἀνδρεαντικός⁴⁶.

Οὕτω λοιπὸν ἐν τῇ διηγῇ ταύτῃ ὁ Ἀλέξανδρος παρίσταται πατὴρ μιᾶς Νηρηίδος, ἧς ἡ συνταύτισις μετὰ θαλασσίας νύμφης Γοργόνας ἦν εὐχερής. Ἀλλὰ καὶ ἕτερα τῆς παραδόσεως ταύτης ἰχνη διατηροῦνται ἐν Σάμῃ τῆς Κεφαλληνίας, ἐνθα ἡ πρώτη τῶν Νεραίδων μυθολογεῖται ἀδελφὴ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου⁴⁷, δι' ὃ καὶ ἐν τινὶ ἐπωδῇ ἐξορκίζουν αὐτὰς εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου (στὴ ψυχὴ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου κακὸ μὴ μοῦ κάμετε!)⁴⁸. Ἀξίον σημειώσεως ὅτι ἡ παρὰ τῷ Ψευδοκαλλισθένει παράδοσις σώζεται μικρὸν παρηλλαγμένη παρὰ τοῖς Ρωμάνοις τῆς Τρανσυλβανίας· οὗτοι πιστεύουσιν ὅτι κατὰ τὴν γέννησιν παντὸς βρέφους ἐπιφαίνονται δύο παρθένοι, περὶ ὧν διηγοῦνται τὰ ἑξῆς: Ὅτι Ἀλέξανδρος ὁ μέγας εἰσεχώρησε μέχρι τοῦ παραδείσου, εὗρεν ἐκεῖ βασιλεῖα τινὰ ὀνόματι Ἰβάν, καθήμενον ἐπὶ θρόνου καὶ τοὺς πόδας ἔχοντα ἐμβεβυθισμένους ἐν βράζοντι πηγαίῳ ὕδατι. Ἐρωτηθεὶς διατί πράττει τοῦτο, ὁ βασιλεὺς Ἰβάν ἀπεκρίνατο ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης χρήσεως τοῦ ὕδατος ἐκείνου ἀποκαθίσταται τις νέος. Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος παρεκάλεσε τότε αὐτὸν νὰ τῷ χαρίσῃ ὀλίγον ἐκ τοῦ ὕδατος καὶ λαβὼν ἐφύλαξεν αὐτὸ ἐπιμελῶς. Ἀλλ' ὅμως τὸ ἔκλεψαν αἱ δύο θεραπαινίδες αὐτοῦ, αἵτινες νῦν, ἀείποτε νεαραὶ καὶ προβλέπουσαι τὸ μέλλον, προλέγουσι τοῦτο εἰς τὰ νεογνά⁴⁹. Ἑτέρα κοινοτέρα παράδοσις τῶν αὐτῶν Ρωμάνων ἀναφέρει ὅτι αἱ majestrele (εἶδος Μοιρῶν) εἰσὶν αἱ θεράπαιναι ἐκεῖναι τοῦ Ἀλεξάνδρου, αἵτινες ἦλθον μετ' αὐτοῦ μέχρι τῆς πηγῆς τοῦ ἀθανάτου νεροῦ. Παρακούουσαι δὲ τὰς προτροπὰς τοῦ βασιλέως, ὅστις τὴν αἰωνίαν διαμονὴν ἐν τῇ γῇ ταύτῃ ἐθεώρει ὡς τὴν βαρυτέραν τιμωρίαν τοῦ οὐρανοῦ, ἤντησαν καὶ ἔπιον ἐκ τῆς πηγῆς ἐκείνης⁵⁰. Καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ προσέτι παρὰ Φιρδόσι διαπλάσει τῶν περὶ Ἀλεξάνδρου μύθων ἀναφέρεται ὅτι ἐν τῇ σκοτεινῇ χώ-

46. Αὐτ. Β' 41, σ. 91. Ὁ Ἀνδρεαντικός κόλπος εἶναι ἴσως κατ' ἀμαθὴ σύγχυσις ἡ Ἀδριατικὴ θάλασσα.

47. Schmidt, Das Volksleben der Neugriechen, τ. I, σ. 107.

48. Αὐτ., σ. 125. Παραβλητέαι ταύταις αἱ μεσαιωνικαὶ παραδόσεις, καθ' ἃς διάσημοι ἥρωες ἦσαν ἀδελφοὶ Μοιρῶν (Fées). Τοιοῦτοι ἀναφέρονται ὁ Ἀρθούρος τῶν βρετανικῶν μύθων, ὁ Ἀμαδὶς τῶν ἰσπανικῶν ρομαντικῶν ποιημάτων κλπ.

49. W. Schmidt, Das Jahr u. seine Tage in Meinung u. Brauch der Rumänen Siebenbürgens, 1866, σ. 25.

50. Αὐτ., σ. 28.

ρα, όπου ἡ τῆς ἀθανασίας πηγὴ, εἰς μόνος ταύτην εὔρεν, ὁ σοφὸς Χίσρ, ὃν δὲν ἐπανεῖδον ἔκτοτε⁵¹.

Ὡς θυγάτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀναφέρεται ἡ Γοργόνα ἐν ἀνεκδότῳ τινὶ παραμυθίῳ. Ὁ γιὸς τῆς γριᾶς ἐπιγραφομένῳ, ἐκ τοῦ ἥρωος ὅστις μεγάλους ἀθλους ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας διαπράττει⁵². Τὸ παραμύθιον τοῦτο συνελέγη ἐν Πάρῳ ὑπὸ τοῦ κ. Ζαννῆ Κρίσπη, δημοσιευθήσεται δὲ προσεχῶς Ἰσως ἐν συλλογῇ παραμυθίων, ἣν μετὰ τοῦ κ. Μ. Κρίσπη, καθηγητοῦ, σκοποῦμεν νὰ ἐκδώσωμεν. Τὸ σχετικὸν πρὸς τὰς παραδόσεις, ἃς ἐξετάζομεν ἐνταῦθα, μέρος τοῦ παραμυθίου εἶναι τὸ ἀκόλουθον:

«Ἐφυγε λοιπὸν τὸ παιδί καὶ περπατοῦσε εἴκοσι ὥρες. Ἐπῆγε εἰς ἓνα παραθαλάσσιο χωριὸν καὶ εἶδεν ἀνθρώπους, ποῦ ἐπολεμοῦσαν νὰ μπαρκάρουν λάδι καὶ ἐσήκωναν ἓνα τουλοῦμι καθένας των. Πλησιάζει κοντὰ καὶ τοὺς λέει: «Βρὲ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ, ἓνα-ἓνα τουλοῦμι σηκώνετε; Νὰ πόσα θὰ σηκώσω ἐγώ». Παίρνει ἓνα ἀπὸ τὴν μιὰ πλάτη καὶ ἓνα ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ τὰ βάζει μέσα στὴ βάρκα. Τότες ὁ καπετάνιος τοῦ λέει: «Βρὲ παιδί μου, σοῦ εὐχαριστῶ (γιατὶ φοβήθηκεν). Ἐλα νὰ φᾶς. —Σοῦ εὐχαριστῶ, καπετάνιε, δὲ θέλω· παρὰ σὰν περάσετε ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ στενὸν, νὰ μὲ πάρετε καὶ μένα». Ὁ καπετάνιος εὐχαριστήθηκε, διότι ἦτανε μέσα στὴ θάλασσα ἐκεῖνῃ μιὰ Γοργόνα, καὶ ὅποιον καράβι περνοῦσε τοῦ ἐτρώγεν ἓναν ἄνθρωπον γὰρ φόρο· εἶδεμὴ τὸ ἔπνιγε τὸ καράβι ὁλόκληρον. Ταξιδεύανε λοιπὸν. Ἐκεῖ ποῦ ταξίδευαν, τοῦ λέει ὁ καπετάνιος: «Παιδί μου, κάθησε στὸ τιμόνι νὰ πᾶμ ἡμεῖς νὰ κοιμηθοῦμε, γιατί εἴμεθα κουρασμένοι». Κατέβηκαν γὰρ νὰ κοιμηθοῦν, καθὼς τάχατε εἶπανε αὐτοὶ· τὸ παιδί κάθησε στὸ τιμόνι. Ἐξαφνα στέκεται τὸ καΐκι· κοιτάζει τὸ παιδί δεξιὰ ἀριστερά, ἀκούει μιὰ φωνὴ ἀπὸ πίσω του. Γυρίζει καὶ βλέπει μιὰ ξανθομαλλοῦσα καὶ ὡραία καὶ τοῦ λέει: «Δὸς μου τὸ ταῖνι μου. —Ποιό ταῖνι; τῆς λέει τὸ παιδί. —Τὸν ἄνθρωπον ποῦ τρώγω ἀπὸ κάθε καράβι». Τὸ παιδί τῆς λέει: «Γιὰ δὸς μου τὸ χέρι σου». Αὐτὴ χωρὶς νὰ δυσκολευθῇ τοῦ τὸ δίνει καὶ πολέμησε νὰ τὸν κατεβάσῃ στὴ θάλασσα. Οὐμώνει τὸ παιδί: «Ἐλα, μωρὴ ντῶσα⁵³, ἀπάνω»

51. Βλ. Spiegel, Die Alexandersage bei den Orientalen, σ. 29.

52. Συνηθεστέρα ἐπικλήσις τῶν ἀνδρειωμένων εἶναι ὁ γιὸς τῆς χήρας. Βλ. B. Schmidt. Gr. Märchen usw., σ. 259 καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ ἀναφερόμενα δημώδη ἄσματα, προσέτι Jeannarakí, Ἄσματα κρητικά, 1876, ἀρ. 263, σ. 200-201. Χήρας υἱὸς ἀποκαλεῖται πολλάκις ὁ διάσημος ἥρωας τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων Διγενῆς (βλ. Jeannarakí, ἀρ. 276, σ. 214). Καλόγριος υἱὸς λέγεται ἐπίσης ὁ ἥρωας Πορφύρης, Ἰσως ὁ αὐτὸς τῷ Διγενῇ (βλ. Passow, ἀρ. 486, σ. 365. Σάβ. Ἰωαννίδου, Ἰστ. Τραπεζοῦντος, σ. 288). Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπικλήσεως ταύτης ἀνέρχεται μέχρι τῆς Ἰνδικῆς θρησκείας. Ἐν τῷ ΙΗ' ὅμνῳ τῆς Ρίγ-Βέδας ὁ Ἰνδρας παρίσταται ὡς υἱὸς χήρας. (Βλ. Ang. de Gubernatis, Letture sopra la mitologia vedica, σ. 195). Ὁμοίως ἐν τοῖς ἐπικοῖς ρωσικοῖς ποιήμασι σχεδὸν ἅπαντες οἱ ἥρωες καλοῦνται υἱοὶ χήρας· τοῦτο ὁ κ. L. Busslaieff (Appunti di mitologia slava ἐν Rivista Europea, 1875, ἔτ. VI, τ. I, σ. 445) ἀνάγει εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐποχὴν τῆς βαρβαρότητος, ὅτε ἐπεκράτει πολυανδρία καὶ ἐνεκα τῆς ὁμότητος τῶν ἡθῶν οἱ ἄνδρες ἐγκατέλειπον τὰς γυναῖκάς των, ὥστε ἕκαστος ἐγνωρίζετο ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς μητρὸς αὐτοῦ.

53. Ντῶσα καὶ δῶσα= ἑταῖρα (ἐκ τοῦ δίνω ἢ δόνω= δίδωμι) καὶ συνεκδοχικῶς πᾶσα κακότροπος γυνή.

καί τῃ σκάει στό κατάστρομα· τῆς ἔδωσε, τῆς ἔδωσε καί τῆς ἔλεγε: «Ὅρκίσου μου πῶς δὲ θὰ πειράξης πγιά ἄνθρωπο, νὰ σ' ἀφήσω. — Ὅρκίζομαι εἰς τὴ μάννα μου τὴ θάλασσα καί τὸν πατέρα μου τὸν Ἀλέξανδρο ὅτι δὲ θὰ πειράξω κανένα». Τότε τὴν ἔρριξε στὴ θάλασσα. Τέλος πάντων ὁ καπετάνιος δὲν ἔβγαινε ἀπὸ κάτω, ἀλλὰ ἐκαθότανε καί συλλογιόντανε πῶς ν' ἀνέβῃ ἐπάνω. Ἀνεβαίνει λοιπὸν καί μὲ τὴν τρομάρα του πιάνει τὸ τιμόνι. Ἐκεῖ ποῦ βγῆκαν οἱ ναῦτες ἐφάνη καί ἡ στεργιά καί εἶπε τὸ παιδί: «Ἐδῶ θέλω νὰ μὲ βγάλετε». Καί τὸν ἔβγαλαν. Ἐχαιρέτησε τὸν καπετάνιο καί ἔφυγε».

Ἐν τῇ Γοργόνα τοῦ παραμυθίου τούτου, τῇ θυγατρὶ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου καί τῆς θαλάσσης, ἀνευρίσκομεν μικρὸν παρηλλαγμένον τὸν μῦθον τῆς Σκύλλης. Κατὰ τὴν παρ' Ὀμήρῳ ἀρχαιοτέραν τοῦ μύθου τούτου διάπλασιν ἡ Σκύλλα ἦν τέρας ἑξακέφαλον, ἐντὸς σκοπέλου τινὸς ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐνδαισιώμενον, καί ὡς φόρον λαμβάνον ἐξ ἐκάστου παραπλέοντος πλοίου ἐξ ἀνθρώπους⁵⁴. Οἱ ἀρχαῖοι μῦθοι περὶ τῆς Σκύλλης καί τῆς Γοργόνης συνδέονται στενῶς, καί πολλάκις αἱ δύο αὗται θαλάσσαι θεότητες συνταυτίζονται, ὡς ἐν τῷ ἡμετέρῳ παραμυθίῳ. Ἡ Σκύλλα καί ἡ Μέδουσα εἰσὶν ἀδελφαί, ἐρώμεναι ἀμφοτέραι τοῦ Ποσειδῶνος, καί ἀμφοτέραι ὡς φόβητρα παριστάμεναι ἐν τοῖς μνημείοις πρὸ πάντων τῆς τέχνης⁵⁵. Παραλείποντες ἄλλας αὐτῶν ὁμοιότητας ἀλλήλαις, ἀναφέρομεν μόνον ὅτι κατὰ τοῦ μεταγενεστέρου χρόνου ἐμυθολογοῦντο ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦσαν περικαλλεῖς παρθένοι⁵⁶, ὡς ἡ ξανθομαλλοῦσα ὡραία Γοργόνα τοῦ παρόντος παραμυθίου· πρὸς δὲ ὅτι μία τῶν κεφαλῶν τῆς Σκύλλης, κατὰ τινὰ μῦθον ὑπὸ τοῦ Τζέτζου ἀναφερόμενον, ἦν Γοργόνης («ἐξ κεφαλᾶς ἔχον (τέρας), κάμπης, κυνός, Γοργόνης, Φαλαίνης καί ἀνθρώπου»)⁵⁷.

Ἀλλὰ καί πρὸς τὰς Σειρήνας σχέσις τῆς Σκύλλης φαίνεται ἐν ἀρχαίοις μνημείοις, ἐν οἷς πολλάκις αὕτη παρίσταται πτερωτή, ὡς αἱ Σειρήνες, καί λύραν κρούουσα⁵⁸. Ἐν δὲ τῷ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντι ἀνωνύμῳ λατινικῷ συνταγματίῳ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος *Περὶ τεράτων καὶ θηρίων* ἡ Σκύλλα περιγράφεται παρθενικὴν κεφαλὴν καί στήθος ἔχουσα, ὡς αἱ Σειρήνες καί εἰς δελφίνα ἀπολήγουσα (*capite quidem et pectore virginali sicut Serenae*)· κατὰ τοῦτο δὲ διέφερε ἐκείνων, καθ' ὅτι αὗται μὲν διὰ τῆς βίας, ἐν ᾧ αἱ Σειρήνες διὰ θανατηφό-

54. Ὀδυσσ. μ 85-100. Τῇ φράσει τοῦ ἀνωτέρω παραμυθίου «κοντοστέκεται τὸ καῖκι» πρβλ. τὸ ὁμηρικόν (αὐτ. μ 204-205) «ἔσχετο δ' αὐτοῦ Νηὺς ἐπεὶ οὐκέτ' ἔρετμά προήκεα χερσὶν ἔπειγον» (οἱ ναῦται ἐκ τοῦ φόβου τῶν).

55. Βλ. Gädechens, Glaukos, σ. 90 κέ. Τοῦ αὐτοῦ, ἄρθρ. Gorgo ἐν Allg. Encycl. § 15, σ. 400. § 20, 21, σ. 405-406.

56. Περὶ Σκύλλης βλ. Ovid., Metam. XIII, 900· XIV, 74· πρὸς δὲ Serv. εἰς Vergil., Ecl. VI, 75 (pulcherrima). Fulgent., II, 13 (virgo pulcherrima). Hygin., Fab. 199 (virgo fromosissima). Στέλτ., εἰς Λυκόφρ. 44 (πρῶτον γυνὴ εὐπρεπής), 450 (γυναῖκα εὐπρεπῇ). Πρβλ. Verg., Aen. 425 (Prima hominis facies et pulchro pectore virgo). Περὶ Μεδοῦσης βλ. Πausan., Β', κα', β'.

57. Εἰς Λυκόφρ., Κασσάνδρ. 650.

58. Βλ. Gädechens, Glaukos, σ. 141-142 καί τοὺς συγγραφεῖς, οὓς ἐπάγεται.

ρου ἄσματος ἐπιφέρουσι τὸν ὄλεθρον τῶν ναυτιλλομένων⁵⁹.

Ὡς ἐκ τῶν ἤδη εἰρημένων ἐξάγεται, ἐν ταῖς περὶ Γοργόνων παραδόσεσι τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ συνεχωνεύθη μέγα μέρος τῶν περὶ Σειρήνων, Γοργόνων καὶ Σκύλλης μύθων. Καὶ ἡ συγχώνευσις αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ εἰς ἐκ τῶν πειστικωτέρων λόγων, πρὸς συγκατάταξιν τῶν θεοτήτων τούτων μεταξὺ τῶν ἐναλίων. Αἱ Γοργόνες, ἡ Σκύλλα, αἱ Σειρήνες εἰσὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα προσωποποιήσεις θαλασσίων δυνάμεων ὄλεθρίων τοῖς ναυτιλλομένοις, αἱ μὲν Γοργόνες τῶν καταιγίδων (νεφέλαι θυελῶν)⁶⁰, ἡ Σκύλλα τῶν παρὰ τοῖς ἐπικινδύνοις σκοπέλοις θαλασσίων δινῶν⁶¹, καὶ αἱ Σειρήνες προσωποποιήσεις τῶν ἡλιακῶν καυμάτων, τῶν ἐπιφερόντων σῆψιν εἰς τὰ σώματα τῶν ναυαγῶν, ἢ τῆς γαλήνης τῆς ὄλεθρίας τοῖς ναυτιλλομένοις, ἀναγκαζομένοις νὰ προσορμίζονται εἰς χλοεράς μὲν ἄλλ' ἐρήμους καὶ ἀξένους παραλίας⁶².

Σημ. Α'. Τὰ περὶ Ἀμαζόνων μυθολογήματα ἐνωρὶς ἀνεμίγησαν τοῖς περὶ Ἀλεξάνδρου· ὁ Στράβων (XI, σ. 505), λόγον ποιούμενος περὶ τοῦ κοινῶς φερομένου ὅτι ἡ τῶν Ἀμαζόνων δυναστεύουσα Θαλήστρια ἐπορεύθη πρὸς Ἀλέξανδρον εἰς Ὑρκανίαν καὶ συνεγένετο αὐτῷ τεκνοποιῶν χάριν, παρατηρεῖ ὅτι «οὐχ ὁμολογεῖται τοῦτο, ἀλλὰ τῶν συγγραφέων τοσούτων ὄντων οἱ μάλιστα τῆς ἀληθείας φροντίσαντες οὐκ εἰρήκασιν, οὐδ' οἱ ἐπιστευόμενοι μάλιστα οὐδενὸς μέμνηνται τοιούτου, οὐδ' οἱ εἰπόντες τὰ αὐτὰ εἰρήκασιν». Ὁ δὲ Πλούταρχος (Ἀλέξανδρ. 46) ἀναφέρει τὰ ὀνόματα πολλῶν συγγραφέων μνημονευόντων τοιαύτης συνεντεύξεως τῆς Ἀμαζόνος τῷ Ἀλεξάνδρῳ καὶ ἑτέροις πλάσμα τοῦτο θεωροῦντων. Τὰς Ἀμαζόνας μυθικῶς ἀναφέρει καὶ ὁ περὶ τὴν τετάρτην πιθανῶς μ.Χ. ἑκατονταετηρίδα ζήσας σοφιστὴς Αἰθικός, ὅστις πρῶτος δύναται νὰ θεωρηθῇ τῶν περὶ Ἀλεξάνδρου καθ' ὅλοκληρίαν μυθικῶς γραψάντων⁶³. Ὁ Ψευδοκαλλισθένης, ὡς εἰκός, οὐδαμῶς παρέλιπε ν' ἀφηγηθῇ στρατείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τὰς Ἀμαζόνας, αἵτινες, καθ' ἃ ἀναφέρει, μετ' ἀνταλλαγὴν ἐπιστολῶν δὲν ἐπολέμησαν, ἀλλὰ μάλιστα ἀπέστειλαν αὐτῷ φόρον καὶ 500 γυναῖκας διὰ τὸν στρατόν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ ἐκτίθησι πλεῖστα περὶ τῶν Ἀμαζόνων μυθολογήματα, μηδὲν τῶν ἀρχαίων διαφέροντα⁶⁴, καὶ κατωτέρω συνοψίζει ταῦτα ἐν τοῖς ἐξῆς: «Ἐπὶ τὸν Θερμόδοντα πο-

59. De monstis et bellis I, κεφ. 17 ἐν Berger de Xivrey, Trad. tératol., σ. 58. Ὁ αὐτὸς μικρὸν πρότερον (κεφ. 15, σ. 55) ἀναφέρει ὅτι ἡ Σκύλλα «ὡς λέγουσιν οἱ ἔθνικοι, ἐνδιητάτο μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Σικελίας καὶ κατεβρόχθιζε τοὺς ναύτας».

60. Schwartz, Der Ursprung der Mythologie, σ. 65.

61. Οὕτως ἐξηγεῖ τὸν μῦθον ὁ Preller (Griech. Myth., σ. I, σ. 509, γ' ἐκδ.).

62. Κατὰ τὰς ἐρμηνείας τῶν Schrader καὶ Cerquand, βλ. ἀνωτέρω, σ. 343, σημ. 26.

63. Aethici, Cosmographia III, κεφ. 4 § 6 ἐν Mémoires présentés par divers savants à l'Académie Paris., Σειρ. I, τ. II, σ. 505. Βλ. καὶ III, κεφ. 4 § 5, 3, σ. 504.

64. Ψευδοκαλλισθένης, Γ', 25. 26, σ. 136-138 Müller. Περὶ τοῦ ἀρχαίου μύθου βλ. Maury, Hist. des religions de la Grèce antique, τ. III, σ. 161 κέ. Preller, Griech. Myth., τ. I, σ. 255. 576, τ. II, σ. 85. 232 κέ. Καὶ ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τούτων ἀναφερομένων μονογραφιῶν καὶ τὴν ἐξῆς: Ad. Klügmann, Die Amazonen in der attischen Literatur und Kunst, Stuttgart 1875.

ταμόν, ὃς ἐξέρχεται χώραν πεδινήν καὶ εὐδαίμονα, ἐν ἧ οἰκοῦσιν Ἀμαζόνες, γυναῖκες τῷ μεγέθει ὑπερέχουσιν καθ' ὑπερβολὴν ἐτέρων γυναικῶν καὶ κάλλει καὶ εὐρωστίαις, σπουδαῖαι εἰς τὸ πολεμεῖν, ἐσθῆτας δὲ φοροῦσαι ἀνθινάς· ὅπλοις δ' ἐχρῶντο ἀργυρέοις ἀξίναις»⁶⁵. Ἡ κατὰ μίμησιν τῆς τοῦ Ψευδοκαλλισθένους εἰς κοινήν γλῶσσαν γεγραμμένη *Ἱστορία Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα*, περιγράφει ὁπωσοῦν διαφόρως τὰ περὶ Ἀμαζόνων καὶ Ἀλεξάνδρου. Βυζάντιος δὲ τις στιχουργὸς τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος ἀναφέρει κατατρόπως τῶν Ἀμαζόνων ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου⁶⁶. Τῷ Ψευδοκαλλισθένει κυρίως ἐπόμενοι διηγοῦνται τοὺς περὶ Ἀμαζόνων μύθους καὶ τὰς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον σχέσεις τούτων ὁ Γάλλος ποιητὴς τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος Lambert le Court ἐν τῇ Ἀλεξανδριάδι του⁶⁷ καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς τοῦ μεσαίωνα⁶⁸. Καὶ ὁ Φιρόδοσι προσέτι ἀναφέρει τὴν πόλιν τῶν γυναικῶν καὶ τὴν εἰς ταύτην ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀλεξάνδρου⁶⁹.

Ἐκ τῆς φυλλάδας τοῦ Ἀλεξάνδρου νομίζομεν μόνον γινώσκει τὸ ὄνομα τῶν Ἀμαζόνων καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς λαός. Ἐν Σάμῃ τῆς Κεφαλληνίας συνήθης ἐστὶν ἡ ἑκφρασις *σὰν Ἀμαζόνα εἶναι ἐπὶ εὐσώμου καὶ ρωμαλέας γυναικός*⁷⁰. Ἐν τινι δὲ δημοτικῷ ᾄσματι τῆς Μάνης ἀπαντᾷ ἡ ἀκόλουθος παρακέλευσις πρὸς τὰς πολεμούσας κατὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἰμβραῖμ πασᾶ Μανιάτισσας: *σὰν Ἀμαζόνες κρούετε*⁷¹. Ἄλλο ἶχνος τῶν περὶ Ἀμαζόνων μύθων δὲν ἤξεύρομεν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι μετὰ τὸ τούτων ἡδύνατο νὰ συναριθμηθῇ περίεργός τις παράδοσις τῶν Ἡπειρωτῶν, δημοσιευθεῖσα ἐν ταῖς Ἡπειρωτικαῖς μελέταις τοῦ κ. Β. Δ. Ζώτου τοῦ Μολεσσού· ἀλλ' αἱ ἀναριθμητοὶ ἀκρισίαι, ὧν δυστυχῶς βρῖθαι τὸ βιβλίον ἐκείνο, καὶ ἡ μεγάλη ἐπιπολαιότης καὶ ἡμιμάθεια, αἱ ἀνὰ πᾶσαν σελίδα ἀριδῆλως καταφωρῶμεναι, ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς νὰ ὤμεν λίαν ἐπιφυλακτικοὶ περὶ τὴν χρῆσιν τοιοῦτου βοηθήματος· ὁπωςδὴποτε ὁμως, ἐπειδὴ ἐν τούτῳ ἀπαντῶσιν ἰδέαι τινὲς καὶ ἐκφράσεις, κοιναὶ εἰς τὰ δημόδια παραμύθια, παρατιθέμεθα αὐτὸ ἐνταῦθα, καίτοι ἀμφιβάλλοντες περὶ τῆς πλήρους αὐτοῦ γνησιότητος.

«Σῶζεται ἀκόμη καὶ παραμῦθι τῆς Τεῦτας, ὅτι καὶ εἰς τὰ μεσόγεια ἦλθε

65. Ψευδοκαλλισθένης., Γ', 27, σ. 140 Müller.

66. Μανουήλ (;) Μελιτηνιώτου, Στίχοι εἰς Σωφροσύνην, στ. 2207 ἐν Not. et extraits des manuscrits, τ. XIX, μ. 2, σ. 104. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ ὁ βυζάντιος Μαλάλας (Ε', σ. 125 κτὲ Bonn) ἱστορεῖ περὶ τῆς προσενεχθείσης ὑπὸ τῶν Ἀμαζόνων βοήθειας εἰς τοὺς Τρῶας, συμφώνως πρὸς τὴν Αἰθιοπίδα τοῦ Ἀρκτίνου. (Πρβλ. Steiner, Ueber den Amazonen Mythos in der antiken Plastik, 1857, σ. 38 κτ.). Ὁ βυζάντιος χρονογράφος Γεώργιος ἁματωλὸς παρατίθεισιν ἐπίσης ἐν ταῖς περὶ Ἀλεξάνδρου τινὰ περὶ τῶν ἡθῶν τῶν Ἀμαζόνων (Χρον. σύντομον Α' 25, σ. 28 Muralt).

67. Βλ. Notices et extr. des manuscrits, τ. V, σ. 114.

68. Jonand., κεφ. 6, 7, 8. Paul. Diacon., I, 15. Grimm, Deutsche Sagen, ἀρ. 394.

69. Spiegel, Die Alexandersage bei den Orientalen, σ. 28.

70. Schmidt, Das Volksl. d. Neugriechen, I, σ. 142.

71. Ém. Legrand, Recueil des chansons popul., σ. 146.

καὶ ἠφάνισεν ἀρκετὰς πόλεις· ὁ λαὸς τὴν διαδίδει ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Μονοβύζα* καὶ πολλὰς καταστροφὰς ἀναφέρει ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς *Μονοβύζας* κατὰ παράδοσιν... Ἴδου καὶ ὁ περὶ αὐτῆς μῦθος, σφζόμενος εἰς τὰ στόματα τοῦ λαοῦ. «Μιά φορά κι ἕναν καιρὸν ἦτον μία βασίλισσα μονοβύζα καὶ εἶχε ἕνα βυζί μεγάλο καὶ τὸ ἔρινε ὀπίσω ἀπὸ τὲς πλάτες καὶ ὀνομάζονταν Βοδίνα, καὶ εἶχε ἕνα παιδί ζουρλό, καὶ ἦλθε νὰ χαλάσῃ τὸ τόπο μας, καὶ τὸ ἐσκότωσαν οἱ Μολοσιάριδες· καὶ σὰν τὸ ἔμαθε αὐτὴ, ἐκίνησε κι ἦρθε γιὰ νὰ πάρῃ τὸ αἷμα τοῦ παιδιοῦ της, κι ἀρμάτωσε καράβια δικά της, καὶ ἐπῆρε καμπόσια κι ἀπὸ τοὺς Κορφοὺς, καὶ ἔβγαλε μεγάλα φουσάτα στὴν Αὐλῶνα καὶ στοὺς Ἁγίους Σαράντα, καὶ εἰς ἕνα μῆνα ἐκυρίευσε τὸ Μπεράτι, τὴν Λιαμπουριὰν ὅλη καὶ ἔφθασε στὸ Ἀργυρόκαστρο καὶ στὴν Δρόπολι, ὡς τὴ Βόδριστα καὶ Ἐπισκοπή, καὶ ἐχάλασε ὅλες τὲς χώρες τοῦ τόπου καὶ τὰ χωριά, καὶ τὴ μεγαλύτερη χώρα τὴ Φοινικόπολι ποὺ εἶχε 300.000 ψυχὲς καὶ τὸ εἶχε κτίσει μία βασιλοπούλα ποῦρθ' ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, πῶς τὴν ἔλεγαν δὲν ξεύρω, ὅμως τὸ Φοινίκι τοῦβαλε σὲ ὄνομα τοῦ τόπου της· καὶ ἦταν ἔμορφη σὰν τὸν Ἥλιο, καὶ ὅταν ἐστολίζονταν ἔβανε καὶ 9 ἀρμάθες φλωριά στὸ λαιμό της, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦδρε κανέναν ἄξιον νὰ τὴν πάρῃ, ἦλθε καὶ ἐκτίσε τὸ Φοινίκι, καὶ ἔζησε καὶ ἐβασίλευσε ἐκεῖ καὶ ἀπέθανε, καὶ ἔκανε πολλὰς καλοσύνες, καὶ τὴν ὁμολογοῦσαν ὅτι εἶχε καλὴ ψυχὴ· καὶ τὸ Φοινίκι εἶχε πλοῦτον πολὺ ὅπου ἄρμεγαν τὲς γελάδες στὴ Λευτοκαριά, καὶ τὸ γάλα τὸ ἔρριγναν στὸ αὐλάκι καὶ τὸ ἔφερνε στὸ Φοινίκι καὶ τὸ μοιράζονταν ὅλος ὁ κόσμος, καὶ ἡ *Μονοβύζα* ἐπῆγε καὶ στὴ Λευτοκαριά, καὶ ἔφτανε τὲς γελάδες καὶ ἐχάλασε τὸ αὐλάκι, καὶ ἐπῆγε χαλῶντας ὡς τὴ Μπόδριστα, καὶ ἐκεῖ ἔκαμαν πᾶτα (εἰρήνη), καὶ ἐκτίσε ἐκεῖ ἕναν πύργο διὰ τὴν νίκην καὶ ἔβαλε δώδεκα φαρμακίεσ δικές της, καὶ ἐκατοίκησαν καὶ τὸ ὀνόμασε Βοδίνα, καὶ σφζεται ἀκόμη τὸ χωριὸ της μὲ δώδεκα σπίτια, ἡγουν τὸ χωρίον Βοδίνου».

Ὅταν διηγοῦνται τὸ παραμῦθι τῆς *Μονοβύζας* στὴν Ἠπειρον, τὴν ἀναθεματίζουν ὅσοι τὸ ἀκοῦνε καὶ τὴν λέγουν Σκυλα λυσιασμένη, ὅτι ἔχει κάμει πολλὰ κακὰ στὸν τόπον, καὶ ἄφηκεν ἐποχὴν ὀνομαζομένην ἀπὸ τὸν *Χαλασμόν* τῆς *Μονοβύζας*⁷².

Σημ. Β'. Τὸ περίεργον τοῦτο ἐπεισόδιον, ὅπερ ὑπενθυμίζει τοὺς ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐφευρεθέντας ὑποβρυχίους κώδωνας, ἀναφέρει τὸ πρῶτον ὁ Ψευδοκαλλισθένης (Β', 38, σ. 89 Müller). Ἡ φυλλάδα τοῦ Ἀλέξανδρου ἀφηγεῖται τοῦτο μετὰ τινῶν παραλλαγῶν· ὁ Ἀλέξανδρος καταβάς εἰς τὰ βάθη τῶν θαλασσῶν βλέπει τοὺς πολέμους τῶν ψαριῶν καὶ ἐν μεγάλο ψάρι, τὸ ὁποῖον ἐπερνοῦσε πρὸ τοῦ κλωβοῦ ἐπὶ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας καὶ ἀκόμη ἡ οὐρά του δὲν εἶχε φανῇ· καὶ ἐν ἄλλῳ ψάρι «μέγα ὥσπερ ἕνα μεγάλο βουβάλι» ἐκτύπησε τὴν *κασσέλαν* καὶ τὴν ἐτάραξε· καὶ οὕτως ἀνήγαγον τὸν Ἀλέξανδρον, νομίσαντες ὅτι ἐποίει σημεῖον πρὸς τοῦτο. Ὅπως οὖν διαφόρως

72. Β. Δ. Ζώτου, Ἠπειρ. μελέται, σ. 96-97.

διηγοῦνται τὴν παράδοσιν οἱ ἀνατολικοὶ συγγραφεῖς. Κατὰ τὸν Ἀραβὰ Μασουδί, τὰ θαλάσσια τέρατα ἐμπόδιζον τὸν Ἀλέξανδρον νὰ θεμελιώσῃ τὴν Ἀλεξάνδρειαν· ὅπως δὲ ἐξουδετερώσῃ τὴν δύναμιν των, διέταξε νὰ κατασκευάσῃ ξύλινον κιβώτιον, ἐν ᾧ ἔθηκεν ὑελίνην θήκην. Εἰσελθὼν δ' εἰς τὴν θήκην ἐκείνην κατῆλθεν εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης, καὶ οὕτω κατώρθωσε νὰ ἴδῃ τὰς διαβολικὰς μορφὰς τῶν τεράτων καὶ ν' ἀποτυπώσῃ ταύτας ἐν διαφόροις μετάλλοις· ἔστησε δὲ τὰ εἶδωλα τούτων ἐπὶ τῶν οἰκοδομημάτων, ἅτινα ἤρξατο νὰ κτίζῃ· τὰ θαλάσσια τέρατα ἐξελθόντα ὅπως καταστρέψωσι τὰ οἰκοδομήματα ἐκεῖνα, ὥπισθοδρόμησαν ἔντρομα, ἰδόντα τὰς εἰκόνας των. Ὁ μῦθος οὗτος στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἀσιατικῶν ἰδεῶν περὶ τελεσμάτων, ἥτοι φυλακτηρίων πόλεων καὶ οἰκοδομῶν. Ὁ διάσημος Ἀραβ ἱστορικὸς Ἴβν Χαλδούν (ΙΔ' αἰὼν) ἀναφέρει ἐπίσης τὸν μῦθον τοῦτον, καταδεικνύς τὸ παράλογον αὐτοῦ⁷³. Κατὰ τὸν Γάλλον ποιητὴν τῆς Ἀλεξανδριάδος, ὁ Ἀλέξανδρος κατῆλθεν εἰς τὴν θάλασσαν ἐν μεγάλῳ ὑελίνῳ φανῷ, ἐν ᾧ ἐκλείσθη μετὰ λαμπάδων καὶ εἶδε τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς συζεύξεις τῶν ἰχθύων καὶ τὰ θαλάσσια τέρατα⁷⁴. Ἐν γένει δ' ἡ κατάδυσις τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης ἐνεποιεῖ μεγάλην αἴσθησιν εἰς τοὺς συγγραφεῖς τοῦ μεσαιῶνος, δι' ὃ βλέπομεν ὅτι ἐν τισὶ τῶν περὶ Ἀλεξάνδρου διηγήσεων ἀναγράφεται τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἐν αὐτῷ τῷ τίτλῳ τῶν βιβλίων⁷⁵. Τὴν κάθοδον τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τοὺς βυθοὺς τῆς θαλάσσης καὶ τὴν εἰς τοὺς αἰθέρας ἄνοδον αὐτοῦ ἀναφέρουσι καὶ ρωσικὰ δημοτικὰ ᾠσματα⁷⁶. Ἑτέρα ρωσικὰ ᾠσματα διηγοῦνται ὅτι ὁ Σολομών κατῆλθεν εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης ἐπὶ κιβωτίου, διὰ μακρὰς σιδηρᾶς ἀλύσεως συνδεομένου μετὰ τῆς γῆς. Καὶ ἡ εἰς τοὺς αἰθέρας ἄνοδος ἐπὶ καλάθου, φερομένης ὑπὸ δύο γιγαντιαίων πτηνῶν ἀναφέρεται ἐπίσης εἰς τὸν Σολομώντα⁷⁷. Σχέσιν τοῖς μυθολογήμασι ταῦτοις ἔχει καὶ κυπριακὸν παραμῦθιον, διηγούμενον τὴν ἐν τῷ πυθμένι τῶν θαλασσῶν, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πεπρωμένου, διαμονὴν ἐνὸς βασιλόπουλου ἐντὸς ὑελίνου κλωβοῦ («ἕνα γυαλλοκλοῦβιν ὀλόχρυσσον μίαν ἀλυσσίαν, ὅσον βάχος εἶχεν ἡ χάλασσα, τόσες ὀρκυῖες ἦταν κ' ἡ ἀλυσσία. Τέλος πάντων εἰς τὴν ἄκρην τῆς ἀλυσσίας μ' ἕνα γάτζον χρυσὸν γιὰ νὰ κουτσακώννη, ὅπου κουτσακώννουσι»)⁷⁸.

73. Προλεγόμενα, βιβλ. Α' ἐν Notices et extr. des manuscrits, τ. XIX, μ. 1, σ. 73-74.

74. Notices etc., τ. V, σ. 113.

75. Berger de Xivrey, ἐν Notices et extr. des ms., τ. XIII, μ. 2, σ. 181. Πρβλ. Dunlop, Geschichte der Prosadichtungen, deutsch von F. Liebrecht, σ. 184.

76. Rambaud, La Russie épique, 1875, σ. 405.

77. Αὐτ., σ. 399.

78. Σακελλαρίου, Κυπριακά, τ. Γ', σ. 154-157.